

Josip Janković
e-mail: joja3491@gmail.com

Tanja Maltar Okun
OŠ Sveti Petar Orehovec
OŠ Sidonije Rubido Erdödy
e-mail: tanja.maltar@gmail.com

Karolina Doutlik
OŠ Ivan Benković Dugo Selo
e-mail: karolina.doutlik@gmail.com

Prethodno priopćenje

Stanje uključenosti odgojnih vrednota u odgojno obrazovni proces u RH

Sažetak

Živimo u vrijeme u kojem vlada opća kriza etičkih i moralnih vrednota zbog čega je iznimno važno posvetiti se odgoju djece za ključne vrijednosti koje ona trebaju usvojiti. Kako je većina učenika prema percepciji učitelja u Hrvatskoj slabo upoznata s vrednotama, zadatak je škole tijekom odgojno obrazovnog procesa prenositi na nove naraštaje temeljne ljudske vrednote. Stoga odgojna uloga učitelja treba ponovo postati dominantnom kako učenici, a time i čitavo društvo, ne bi kroz naraštaje duhovno i moralno siromašili nego napredovali.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati učitelje (N = 403) osnovnih škola Republike Hrvatske provodi li se kvalitetno odgoj za vrijednosti u hrvatskim školama, koji je njihov stav o današnjem moralnom odgoju učenika u školama i vlastitoj nastavi, koja je odgojna razina učenika kod dolaska u školu, u kojoj mjeri su učenici usvojili vrednote, te smatraju li učitelji važnim izdavanje literature vezane uz podučavanje odgojnih vrednota u hrvatskim školama.

Većina učitelja smatra kako se odgoj dobro ili izvrsno provodi u hrvatskim školama (i kroz nastavu i literaturu), ali unatoč tome većina ispitanika tvrdi kako učenici dolaze u školu s lošim „kućnim odgojem”, nisu moralni, te nemaju usađene temeljne ljudske vrijednosti. Vođeni tim uvidom visoki postotak učitelja smatra kako postoji velika potreba za izdavanjem literature vezane uz podučavanje odgojnih vrednota u hrvatskim školama kako bi ove bolje ispunile svoju primarnu, odgojnu, funkciju, a učenici se razvili u zdrave moralne pojedince na kojima će počivati budućnost novih hrvatskih generacija i čitavo društvo.

Odgovori na ova pitanja su vrlo zanimljivi i instruktivni.

Ključne riječi: moralni odgoj, općeljudske vrijednosti, osnovna škola, učitelji

State of Inclusion of Educational Values in the Educational Process of Primary Schools in RH

Summary

We are living in a time in which there is a global crisis of ethical and moral values, which is why it is extremely important to raise our children in a way that will help them develop core values. According to perceptions of teachers in Croatia, most students are not sufficiently familiar with core values, so it is the responsibility of schools to pass these values on to new generations during the education process. Therefore, the role of teachers in upbringing children should become dominant again, to prevent students and society in general from becoming spiritually and morally impoverished, and to ensure their advancement instead.

The aim of this research was to examine teachers (N = 403) in primary schools in the Republic of Croatia and to establish if students in Croatian schools are provided with quality education and taught core values; to find out what the teachers' opinions about contemporary moral education of students in schools and in their own classes are; to determine the extent to which students have been educated before starting school; to determine the extent to which students have adopted core values, and to find out if teachers consider it important to publish literature related to the teaching of core values in Croatian schools.

Most teachers believe that education and upbringing in Croatian schools can be rated as very good or excellent (both through teaching and literature). However, most of the respondents feel that students have not been brought up well enough before starting school. Moreover, they also feel that students are not moral and that they have not adopted basic human values. Based on these perceptions, a high percentage of teachers believe that there is a great need for publishing literature related to the teaching of core values in Croatian schools. This would help schools fulfil their primary function of educating and bringing up children, while students would become moral individuals ready to lead future generations and society in Croatia.

The answers to these questions are very interesting and instructive.

Key Words: *moral education, basic human values, primary school, teachers*

*Vrijednosti bi trebale dominirati mislima;
jer ljudski život bez njih nema smisla.*

Sri Sathya Sai

Uvod

Vrednote su jedan od ključnih čimbenika funkcioniranja čovjeka kao jedinke i člana socijalnih sustava kojima pripada. Prisutne su od njegova djetinjstva do kraja života. One sudjeluju u kreiranju, poticanju i izvođenju njegovih aktivnosti, emocija i ponašanja. Usko su povezane s etikom i moralom, vode procese čovjekovih prosudbi i pripremaju ga na odgovarajući izbor akcija. Kako ne postoji univerzalno prihvaćena definicija pojma vrijednosti različiti autori različito je interpretiraju. W. Allport (1960) vidi vrijednosti kao „vjerovanja u skladu s kojima čovjek djeluje...” dajući im osobit značaj kao svojevrsnom duhovnom motivacijskom faktoru u ljudskom ponašanju. C. Kluckhohn (1962) definira vrijednosti kao „eksplicitno ili implicitno shvaćanje svojstveno pojedincu i karakteristično za grupu, nečeg poželjnog, što utječe na selekciju prikladnih načina, sredstava i ciljeva” što znači da poželjnosti ili vrijednosti nečega ljudi mogu, ali i ne moraju biti svjesni.

Ovako definirane vrednote dobivaju novu dimenziju. „Implicitno” shvaćanje postojanja vrijednosti kao mjerila za vrednovanje mišljenja, verbalnog i neverbalnog izražavanja odnosa prema sebi i okolini, izbora optimalne alternative, ponašanja uopće, pokazuje dubinu i opseg njihove integriranosti u cjelokupni čovjekov mentalni sklop, ponašanje i odnose. Želeći u svojoj definiciji obuhvatiti sve do tada otkrivene aspekte ovog kompleksnog područja D. Pantić (1977) će reći kako su vrednote “relativno stabilne, opće i hijerarhijski organizirane karakteristike pojedinca (dispozicije) i grupe (elementi društvene svijesti) formirane međusobnim djelovanjem povijesno i aktualno - društvenih i individualnih činitelja, koje zbog tako pripisane poželjnosti usmjeravaju ponašanje svojih nositelja k određenim ciljevima”. Ovim se stavlja imperativ na vrednote kao faktor koji je presudan za ponašanje u svim njegovim aspektima (verbalno, neverbalno, izbor alternativa, procjena situacija...). Iz ove tvrdnje proizlazi i zaključak istog autora da poznavanje vrijednosti omogućava sigurniju prognozu nečijeg ponašanja, nego poznavanje stavova. No u ovom se kontekstu postavlja i pitanje sukoba vrednota posebno u situaciji izbora, odnosno postojanju njihove hijerarhije. U skladu s tim je logično i pitanje Jileka (1997) o tome kako dolazi do reorganizacije i rehijerarhizacije sustava vrednota pod određenim uvjetima (Što izabrati u određenoj situaciji - novac ili status, na primjer?). U tom kontekstu vrednote imaju važno mjesto u okviru društvene regu-

lacije, pri stvaranju društvenih normi i njihovog prihvaćanja. Imajući u vidu sve te dileme vrlo prihvatljivom se čini i definicija B. Čuliga, N. Fanuko i V. Jerbića (1982) po kojoj su vrednote „društveno-historijski uvjetovane, relativno stabilne, specifične tvorvine i konstituente individualne, grupne i/ili društvene svijesti...koje nastaju iz iskustva i/ili se preuzimaju iz kulture na osnovi potrebe za orijentacijom, reguliranjem i prevladavanjem odnosa prema svijetu koji nas okružuje i sebi samima”. Novost koju donosi ova definicija u vidu proširenja polja koje vrednote pokrivaju, još je jedno područje ne manje važno od ostalih, a to je čovjekov unutrašnji svijet. Zanimljiva su promišljanja upravo o tom unutrašnjem svijetu u odnosu na vanjski kao i relativnosti tog određenja (Devereux, 1990). Ono što je za jednu osobu unutarnji svijet za drugu je vanjski jer unutrašnji svijet prve, za drugu je okolinsko budući da su one jedna za drugu okolina. M. Haralambos i M. Holborn (2002) vrednote vide kao općenite smjernice za razliku od normi koje osiguravaju specifične upute o ponašanju. Za njih „Vrijednost jest uvjerenje da je nešto dobro i poželjno. Ona određuje što je važno, dostojno truda i vrijedno zalaganja”.

Psiholozi (B. Petz, 1992) će vrijednosti definirati kao: „Skup općih uvjerenja i stavova o tome što je ispravno, dobro ili poželjno...” Oni razvrstavaju vrijednosti prema širini njihove prihvaćenosti na individualne i opće, a u „dinamičkom pogledu” osvjetljavaju njihov značaj u području „čovjekovih potreba, želja i ciljeva” tako da se njihov značaj očituje i u pogledu prioriteta i hijerarhije. Tako organizirane vrijednosti predstavljaju sustav koji „olakšava pojedinačno snalaženje, odlučivanje i integrirano djelovanje”. Osim što tako vrijednosti pomažu čovjeku u njegovom snalaženju na individualnoj i grupnoj razini u sve složenijim socijalnim odnosima i situacijama, one pomažu i u razumijevanju čovjeka na globalnoj razini. U ovom kontekstu se vrednote izjednačavaju sa ciljevima pa se i „operacionalno definiraju kao opći i relativno trajni ciljevi kojima pojedinac teži”. Tumačenje vrednota i u novije vrijeme nije prestalo biti aktualno pa su prema Wilsonu i DuFreneu (2009, 66) „slobodno odabrane, verbalno konstruirane posljedice tekućih, dinamičnih i evoluirajućih obrazaca aktivnosti”, odnosno one su jedinstvene i individualizirane. Mlinarević, Buljubašić-Kuzmanović i Sablić (2014) navode još jednu sintezu ranijih definicija pa su one po njima rezultat djelovanja individualnih i socijalnih čimbenika te predstavljaju skup općih uvjerenja o tome što je dobro ili loše, ispravno i poželjno, a formiraju se internalizacijom pojedinca i procesom socijalizacije. One su temeljna vjerovanja nastala kao rezultat socijalizacije koja bitno utječu na stavove i ponašanja pojedinca (Schwartz, 1996) te objedinjuju sve što unaprjeđuje ljudski život, ali bez povrede drugih ljudi ili društva kao cjeline (Zecha, 2007).

Na kraju cjelokupne ove analize moguće je u kompleksnom sustavu vrednota kao jedne od ključnih odrednica čovjeka i njegovog društva u svim ključnim aspektima postojanja i djelovanja, diferencirati niz jednako važnih dimenzija (Janković, 1989).

- I. prva je sam pojam vrednota, njihova semantika i područja koja pokrivaju,
- II. druga se odnosi na njihovu manifestaciju (verbalno, ponašajno...),
- III. treća dimenzija usmjerena je na hijerarhizaciju vrijednosti,
- IV. a četvrta na razine vrednota kojih je više:
 - individualna (odnosi se na osobnu egzistenciju, ciljeve, autopercepciju, heteropercepciju...),
 - grupna (obitelj, vršnjaci, profesionalne skupine.../),
 - socijetalna (kulturni, civilizacijski dosezi i politička načela),
 - nacionalna (zajednički identitet, društveni ustroj, politička orijentacija...),
 - općeljudska (humanizam, solidarnost, mir...).
- V. peta je djelatna (ostvarivanje osobnih ili grupnih, općih ciljeva),
- VI. spoznajna (razumijevanje vlastitog ponašanja i djelovanja kao i ponašanja i djelovanja drugih),
- VII. sedma se odnosi na ulogu vrednota u stvaranju društvenih normi, a time i zakona.

Vrednotama su se kod nas bavili antropolozi među kojima posebno mjesto zauzima V. Erlich još između dvaju svjetskih ratova i to u Jugoslaviji i USA. U istraživanju na uzorku američkih građana izdvaja devet osnovnih značajki američkog stila života (streljenje za srećom, vjera u vlastitu snagu, vjera u napredak, povjerenje u ljude, slobodanost, jednakost-ekvitarizam, poštovanje prava i zakona, spremnost da se pomogne i dobar život). Kod nas se nakon Erlicha njima bavi antropologinja D. Rihtman-Auguštin (1988). Među ne osobito brojnim istraživanjima vrednota kod nas, posebno je zanimljivo sociološko istraživanje koje je provela skupina autora D. Čengić, N. Fanuko, M. Jerbić, V. i Lamza, A. (1988/89) na slučajnom uzorku od 5541 ispitanika starijih od 10 godina s područja Hrvatske tada još jedne od republika druge Jugoslavije. Ispitanicima je bilo ponuđeno 39 vrednota za koje su se izjašnjavali na skali od 4 stupnja (uglavnom važno, donekle važno, važno i veoma važno). Nakon što je izračunan red vrednota po postotku preferencije pokazalo se da je na vrhu opća vrednota definirana kao „da čovječanstvo živi u miru”. Zatim slijedi osobna vrednota „da budete častan i pošten čovjek” dok je na trećem mjestu ponovo opća vrednota „da se uvijek i svugdje poštuje dostojanstvo čovjeka”. Nadalje pokazalo se da su većini ispitanika važne grupna i socijetalna razina vrednota. Faktorskom analizom ovih podataka izdvojeno je sedam latentnih struktura koje obuhvaćaju ukupno 58,5 % varijance. Pored toga pokazalo se kako je ispitivanje vrednota „sklizak teren” (Jilek, 1997). Pokazalo se to ubrzo nakon ovog istraživanja kada su se građani Hrvatske u ogromnom postotku na prvim demokratskim izborima odrekli istraživanjem utvrđene najviše rangiranih vrednota (Ideološke vrednote samoupravnog socijalizma na pr.). Osobito je rizično davati dugoročne

prognoze na osnovi verbaliziranih sudova o vrednotama koje se zasnivaju na trenutno vladajućoj ideologiji ili onima koje podliježu kriterijima opće društveno prihvatljivog - neprihvatljivog na individualnoj razini.

Rakić i Vukušić (2010) objašnjavaju da su pojmovi moralnost i vrijednost tako blisko povezani da ih je nemoguće odvojiti, stoga se, prema određenim teoretičarima, sve vrijednosti smatraju podvrstama moralnosti koja je temeljna intrinzična vrijednost koja svakako treba izlaziti iz ispravnog djelovanja, a ne ostvarivanja neke druge koristi (Žitinski, 2008). Često se vrijednosti izjednačavaju sa srodnim pojmovima „stav“ i „norma“ što je terminološki neispravno jer vrijednosti su apstraktniji pojam, utkan u svijest osobe i teže ih je otkriti u čovjekovu svakodnevnome ponašanju (Mlinarević i sur., 2014). Dakle, stav je sklonost da se pozitivno ili negativno reagira prema određenim ljudima, stvarima, idejama ili situacijama, a norme su skup pisanih pravila i propisa kojih se treba pridržavati u društvu i međusobnim odnosima (Zvonarević, 1981). Ovdje je neophodno navesti i distinkciju između *vrijednosti* koje su poželjne ideje i ciljevi i *vrijednosnih orijentacija* koje predstavljaju opća načela ponašanja, djelovanja i življenja.

U svom istraživanju Floyd i Widaman (1995) pokazuju da postoji značajna pozitivna korelacija između vrijednosti koje su nam značajne u životu i ponašanja u skladu s njima. Biranjem različitih kombinacija vrijednosti u životu, oblikujemo svoje postupke i životne odluke jer one se razvijaju iz osobnih iskustava, učenja, promatranjem i utjecajem okoline. U istraživanju obiteljskih vrednota (Janković, 1998) provedenom polustrukturiranim intervjuom na uzorku od preko 500 obitelji iz različitih regija Republike Hrvatske obuhvaćene su opće vrednote, vrednote preferirane u obitelji u pogledu samog njenog razloga postojanja, dominantnog autoriteta, izbora postupanja – odgovora na situacije u kojima treba donositi važne odluke, čimbenika funkcioniranja obitelji, karakteristika idealne majke, oca, djeteta i obitelji u cjelini. Opće vrednote su uglavnom podjednako rangirane mada je poštenje na prvom mjestu u jednima (Zagreb, Slavonija) dok je u drugima sloboda (Istra) što svakako ima povijesnu podlogu. Pokazalo se da na području čitave Hrvatske postoje razlike u smislu „tradicionalno“ i „suvremeno“ orijentiranih regija, te su u jednima na prvom mjestu patrijarhalne (Banovina) a u drugima egalitarno obojene vrednote (Istra, Baranja).

Vrijednosti mogu promijeniti unutarnji svijet pojedinca i način na koji opaža i reagira na podražaje iz okoline. Ono što se govori, drži u sebi i kako se procjenjuje iskustva, dijelovi su vrijednosti koje se slijedi. Primjerice, osoba koja ima obzira prema poštenju, iskreno će podražavati i takve postupke, te sama tako postupati. Manje je vjerojatno da će koristiti bilo kakva nepoštena sredstva za postizanje zadanih ili izabраниh ciljeva. Pri tome Mađarević (2016) s pravom naglašava kako ne može biti koristi od moralnih načela ako osoba najprije nije razvila osjetljivost, koja je ključna i kojom osoba uočava moralno relevantna obilježja u različitim okolnostima. Tu je važno naglasiti kako se

dječje moralno funkcioniranje uvelike razlikuje od moralnih sudova i ponašanja odraslih (Vizek Vidović, Rijavec, Vlahović-Štetić i Miljković, 2014). Dijete može znati što znači moralno postupiti u određenoj situaciji, ali to ne znači da će tako i učiniti. Bez obzira na način kako ih njegujemo, moralne vrijednosti su presudno važne za unutarnji mir i ravnotežu, stoga ići protiv njih donosi mnogo napetosti i može biti porazno djelovati na životni mir pojedinca. Tako djelovanje suprotno moralnim vrijednostima pojedinca može imati vrlo nepovoljni utjecaj na njegovo mentalno zdravlje.

Kako ne postoji jedinstvena klasifikacija vrijednosti, različiti autori u skup „univerzalnih vrijednosti“ svrstavaju: ljubav, istinitost, poštenje, slobodu, jedinstvo, toleranciju, odgovornost i poštovanje života (Mlinarević i sur., 2014). Poznati pak pedagog Ekchart Liebau kao moderne pedagoške vrijednosti izdvaja autonomiju i solidarnost, slobodu i odgovornost, prava i obveze, pravednost, toleranciju i težnju za srećom, dok kao klasične vrijednosti izdvaja mudrost, pravednost, hrabrost, umjerenost, vjeru, ljubav, nadu, a *odgoj za dobro* svugdje se navodi kao najviša moguća vrijednost (Mrnjauš 2008).

Odgoj za vrijednosti

Upravo zbog svega navedenog, vrijednosti su iznimno važne i nezaobilazne u odgoju jer nam služe u određivanju odgojnoga ideala, glavnih ciljeva, svrhe i zadaće odgajanja (Vukasović, 2007). U odnosu na druge vrijednosti, odgojne imaju dvostruku funkciju jer usvajanje vrijednosti svrha je odgoja, ali istovremeno i sredstvo. Čitav odgoj vodi njima i prema njima (Munjiza i sur., 2007, 209). S aspekta pedagogije, vrijednosti se ogledaju kao dobra potrebna za život i duhovni razvoj, ciljevi prema kojima se pojedinac kreće, ideali kojima teži, krajnje svrhe ljudskih nastojanja, a mogu biti materijalne i duhovne (Vukasović, 1996). Odgoj u svojoj temeljnoj biti teži ostvarenju vrijednosti i pokušava utkati vrijednosti u ljudski život. Nema života bez vrijednosti i sam život je vrijednost, a odgoj ga obogaćuje i usavršava novim vrednotama (Bezić, 1990). Odgoj je, dakle, i vrijednosna kategorija u kojoj se, osim obrazovnih dobara, upijaju i odgojne vrijednosti (Vukasović, 2007, 500). Kao namjerni, vrijednosnom svrhom osmišljeni i usmjereni proces, u kojemu se pojedinac razvija u pedagoški i moralno zadanu osobnost, odgajanje je vrijednosno usmjeravanje, obogaćivanje, izgrađivanje i oplemenjivanje čovjeka (Vukasović, 2008, 37).

Kada razmatramo odgojne vrijednosti, onda je neizbježno govoriti o vrijednostima koje se pokušavaju implementirati procesom odgoja i obrazovanja djece i mladih. Iako djeca svoje prve životne navike i vrijednosti stječu u svojim obiteljima, neupitno je da predškolske odgojne ustanove a osobito škola uz obitelj ima najveću odgovornost i obvezu u promicanju vrijednosti kod djece jer većinu svoga djetinjstva novi naraštaji provode upravo u vrtiću i dominantno osnovnoj, gdje je tijekom osam godina njenog trajanja, moguće kod novih naraštaja, u cjelini njome obuhvaćenih, uspostaviti poželjne sustave

vrijednosti. U kontekstu odgoja i obrazovanja nerijetko se ističe važnost moralnih vrijednosti utemeljenih na prosudbi dobrog i lošeg, ispravnog i neispravnog, poželjnog i nepoželjnog ponašanja prema drugima, sebi samome te prema ljudskome stvaralaštvu i prirodi koje na kraju rezultira htijenjem, prosudbama, stavovima, vrednovanjem, djelovanjem i sl. (Skledar, 1998, prema Vican, 2006, 11).

Svijest o tome da kako u Hrvatskoj tako i u svijetu vlada moralna kriza društva te je osviještena spoznaja da treba djelovati na škole, drukčije i intenzivnije pristupiti odgajanju djece, mijenjati odgojno-obrazovne programe kako bismo je nadišli. Čak i samo Ministarstvo znanosti i obrazovanja predlaže da naše školstvo bude vrijednosno usmjereno s vrijednosno usmjerenim odgojem jer samo odgojno-obrazovni proces može svjesno usmjeravati i poticati sazrijevanje cjelovitosti ljudske osobe. Osobi je potrebno dati svrhu i smisao životu, a pri odgajanju treba biti sama ljudska osoba (Bekavac i Matulić, 2022). Odgoj savjesti je taj koji djeluje u svojoj temeljnoj funkciji za moralni život i osobi kazuje što treba činiti „hic et nunc” (ibid., 2022). Kako odgoj nije vrijednosno neutralan, već vrijednosno angažiran on svoje zadaće postiže pomoću odgojnih vrijednosti. Odgajanci (učenici) se odgajaju „stjecanjem potrebnih znanja i razvijanjem sposobnosti” kao i „usavršavanjem njihova smisla za vrijednosti” (Hrvatska enciklopedija, 2021). Pri tome veliki značaj zauzimaju „etičke, intelektualne, estetske, kulturne i religijske vrijednosti, kao što su: istina, dobrota, ljepota, pravda, ljubav, domoljublje i slično” (ibid.). Lenard i Božić Lenard (2018) utvrdili su da se u školama najviše promoviraju odgojne vrijednosti poput pravednosti, poštivanja odraslih, požrtvornosti, mudrosti, ponosa, odanosti, snalažljivosti i poštenja. Zatim slijede odgojne vrijednosti iz kategorije univerzalnih vrijednosti, obiteljskih vrijednosti i religijskih vrijednosti. Tu je važno naglasiti kako se pri samome dnu piramide vrijednosti nalaze materijalne vrijednosti, a pri vrhu piramide su, očekivano, duhovne vrijednosti (Vukasović, 2010).

Izuzetno je velika važnost prenošenja vrednota s naraštaja na naraštaj a najučinkovitiji mehanizmi tog procesa su odgoj i socijalizacija. Primarna socijalizacija i osnove odgoja provode se u obitelji koja za to treba biti pripremljena jer ova dva procesa što se uglavnom odvijaju paralelno su suviše složeni da bi ih se prepustilo slučaju. Ovo se potvrđuje stanjem vrednota kod djece koje je neprihvatljivo a ustanovili smo to i ovim istraživanjem. No to nam govori i stanje u sadašnjem društvu. Što je drugo opći kriminal, korupcija, rasprodaja nacionalnog blaga i to od kriminalaca u likovima važnih političara, ministara pa i predsjednika vlada! Jedan uzrok je to što već suviše dugo nitko nikoga ne uči kako biti roditelj i prenositi vrednote na svoju djecu (Janković, 2022), gotovo od raspada i nestanka zadržanih obitelji u kojima se uz ostalo sustavno provodio i prijenos čitavog vrijednosnog sustava (Erlich 1972). Razvojem gospodarstva mijenja se i društvo. No nije sigurno napreduje li, stagnira ili nazaduje. U pogledu vrednota posve si-

gurno nazaduje mada u puno toga napreduje već samim razvojem tehnike i rastom nacionalnog bogatstva. Dakle, obitelj najprije odlaskom oca a onda i majke u svijet rada, prestaje biti sposobna za mnogo raznih funkcija pa i odgojne i društvo ju treba preuzeti. No za to ono najprije treba izgraditi odgovarajuće mehanizme. Kako je globalno društvo izuzetno veliki organizam sporo se prilagođava novim okolnostima. Stoga prijenos ove složene funkcije ide suviše sporo i neravnomjerno. Stoga je i danas relativno mali broj djece predškolske dobi obuhvaćen odgojnim ustanovama. To važno razdoblje je time ostalo u odgojnom vakuumu. Društvo, država, se kod toga jednostavno prave kao da je stanje u obiteljima jednako onome iz prve polovine prošlog stoljeća. Cjelokupni naraštaji djece osnovnoškolske dobi prolaze kroz osnovne škole i tu se zadržavaju čak osam godina i to u mirnom razvojnem periodu tako da je moguće dobrim dijelom nadoknaditi izgubljeni nedostacima obiteljskog odgoja za koji u porodici jednostavno nema prostora, jer majke nakon punog radnog vremena izvan obitelji zauzete su još jednim radnim vremenom koje je posvećeno nezamjenjivim poslovima u kući. Istovremeno očevi dodatnim radom nastoje osigurati obitelji „normalan život“, izvući ju iz materijalne oskudice i onda obitelj živi potpuno nenormalno! Nije se u stanju naći na okupu kako bi se članovi dobro vidjeli a o sustavnoj provedbi odgoja nema ni govora. Stoga škola treba biti ta koja će uz obrazovanje provoditi i ovu ključnu funkciju. Ona ju je i dobila prema Zakonu o odgoju i obrazovanju. Učitelji i odgajatelji su zaduženi i za prenošenje vrijednosti i izgradnju vrijednosno orijentiranih naraštaja. Brojni autori (Lenard i Božić Lenard, 2018) pišu o tome kako je rano usvajanje vrijednosti u životu djece važno, a Pennington (1997) koliko je u tom kontekstu važno za njihovo odrastanje i izgrađivanje osobnog identiteta. Kako se vrijednosti formiraju od rođenja pa sve do završetka adolescencije i onda perzistiraju uglavnom do kraja života (Beech i Schoeppe, 1974; Brim, 1996) ova uloga škole je nenadoknadiva. Jasno je ako se ovo razdoblje izgubi da će društvom bludjeti i njime vladati odrasli bez svijesti o vrijednosnim odrednicama bez kojih nastaje kaos. Isto ovo stanje socijalne anomalije kakvo trenutno vlada u svijetu toliko sofisticirane zapadne civilizacije. Problem eskalira i time što učitelji i profesori nisu pripremljeni i za tu važnu funkciju jer nastavne programe od osnovne škole do fakulteta preplavljaju sve veći konglomerati novih znanja i nitko nema vremena za odgoj! Rakić i Vukušić (2010) pokušavaju ponuditi društvu, koje ih ne čuje, dva pristupa: izravni, odgoj karaktera i neizravni ili kognitivno – razvojni pristup te „obrazovanje za održivi razvoj“ čime bi prenošenje odgojnih vrednota na nove naraštaje dobilo okvir i mogućnost provedbe u praksi osnovno obrazovnog sustava. Pri tome, drže, djecu i mlade treba kvalitetno voditi odgojem i za moralne vrijednosti. Sustav odgoja i obrazovanja treba pripremiti i planirati provedbu odgovarajućih programa a odgajatelji i učitelji koristiti primjerene metode i tehnike rada za prenošenje temeljnih ljudskih vrednota i na taj način oblikovati nove naraštaje, te razviti u njima „moralni karakter“ (Hoblaj, 2007). Kod toga je potrebna i ključna promjena koja se sastoji u tome da se

umjesto priča o njima odgojne vrednote prenosi, odgaja *za* određene vrijednosti (Vican 2006, 15). Takav, cjelovit odgoj moguće je realizirati uspostavljanjem moralnih spoznaja, uvjerenja, ponašanja i konačno djelovanja (Hrvatska enciklopedija, 2021) a to mogu odgajatelj i učitelj ali tek ako se i sam moralno ponašaju i djeluje u skladu s vrijednostima koje nastoji prenositi (Ledić, 1999). Konačni produkt takvog djelovanja treba biti jedinstvo riječi, misli i djela (Greengrass, Leslie i Raylor, 1994) kod pripadnika novih naraštaja.

S tim u vezi je važno napomenuti kako je presudno uspostavljanje čvrste veze između državnih resora i dnevne školske prakse kako bi opća razina vrijednosti u društvu dobila svoje oživotvorenje na što ukazuje i Vican (2006) a Maleš i Stričević (2005) ukazuju na ključne vrednote koje je u tom kontekstu važno posredovati.

Metodologija

Metode istraživanja

Ovo istraživanje ima karakteristike kvantitativne i kvalitativne metodologije. Korištena je metoda ankete aplicirana ispitanicima elektronskim medijima. Podatci su obrađeni u programu SPSS. Anketni upitnik sačinjen je posebno za ovo istraživanje te se sukladno izabranoj metodologiji sastojao od pitanja s predloženim odgovorima u vidu skala Likertovog tipa i otvorenih pitanja.

Instrument, uzorak i tijek istraživanja

Učitelji svih osnovnih škola Republike Hrvatske koji su se dobrovoljno odlučili ispunjavali su upitnik *Stanje odgojnih vrednota u osnovnoj školi* koji je konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Upitnik se sastoji od tri dijela. Prvi se odnosio na sociodemografske karakteristike ispitanika (rod i dob ispitanika, stručna sprema, županija, veličina mjesta u kojem se nalazi škola te godine staža u osnovnoj školi i na kojem radnom mjestu je učitelj zaposlen u razrednoj/predmetnoj nastavi). Drugi dio upitnika sastojao se od pitanja zatvorenoga tipa kojima se ispitalo provođenje egzistencijalnog, društveno-moralnog i humanističkog odgoja u školama Republike Hrvatske, zadovoljavanje učenikovih bioloških, socijalnih i samoaktualizirajućih potreba te odgoj učenika (s kakvim dolaze u školu) kao i njihova upoznatost s moralnim i etičkim vrijednostima. Također se ispitalo i u kojoj mjeri se provodi odgoj općenito u hrvatskim školama kao odgojno-obrazovnim ustanovama i u školi/ama u kojoj/ima je učitelj zaposlen, u kojoj mjeri on/a, kao učitelji/ca, provodi odgoj učenika kao i promiču li se odgojne vrednote u udžbenicima općenito.

Treći dio upitnika sastojao se od pitanja o nužnosti izdavanja knjige/priručnika o podučavanju odgojnih vrednota u osnovnim školama Republike Hrvatske, čestina korištenja literature o razvoju djece i odgoju.

Ispitanici su davali procjene na skalama Likertovog tipa od 4 stupnja, pri čemu se 1 odnosilo na nikakvo, a 4 na izvršno provođenje određene vrste odgoja ili potrebe.

Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj istraživanja bio je ispitati stanje odgojne komponente u odgojno-obrazovnom programu, prenošenje vrednota u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj i procjena stanja prihvaćenosti pozitivnog vrijednosnog sustava u populaciji naših učenika. Pritom su postavljene sljedeće istraživačke hipoteze:

H1: Stanje zastupljenosti odgojne komponentne u odgojno obrazovnom procesu u osnovnim školama Republike Hrvatske je zadovoljavajuće.

H2: Ishodi odgojnog procesa u pogledu uspostavljanja poželjnog sustava vrijednosti kod učenika u osnovnim školama Republike Hrvatske su zadovoljavajući

H3: Postoji statistički značajna razlika u mišljenju ispitanika (učitelja razredne i predmetne nastave) o stanju zastupljenosti odgojnih vrednota u nastavi škola u Republici Hrvatskoj općenito, vlastitim školama i u vlastitom održavanju nastave .

H4: Postoji statistički značajna razlika o stanju zadovoljavanja bioloških, socijalnih i potreba za samoaktualizacijom učenika tijekom polazanja osnovnih škola u Republici Hrvatskoj.

H5: Postoji uvjerenje zastupljeno na statistički značajnoj razini kod učitelja i nastavnika osnovnih škola Republike Hrvatske kako učenici u škole dolaze bez odgojnih navika.

H6: Postoji statistički značajno izraženije uvjerenje ispitanika o tome da učenici nisu prihvatili odgojne vrednote u potrebnoj mjeri u odnosu na one koji misle da jesu tijekom odgojno obrazovnog procesa.

H7: Postoji statistički značajna razlika u uvjerenju ispitanika, učitelja i nastavnika osnovnih škola Republike Hrvatske u smjeru potrebe pripreme priručnika kojim bi se u naprijedila odgojna komponenta nastave u našim osnovnim školama i tako postiglo potrebnu razinu prihvaćanja odgojnih vrednota novih naraštaja.

Struktura ispitanika

U istraživanju su sudjelovala 403 učitelja zaposlena u osnovnim školama Republike Hrvatske, od kojih je 336 ispitanika (83,4 %) bilo ženskog, a 67 muškog spola (16,6 %). Najveći dio ispitanika, njih 32,3 % bilo je u dobi između 41 i 50 godina, zatim 28,8 % ih je bilo

u dobi od 31 do 40 godina, a njih 27,5 % bilo je u dobi između 51 do 60 godina, dok su ispitanici ostalih životnih dobi bili zastupljeni u znatno manjim postotcima (< 8 %).

Što se tiče obrazovanja i stručne spreme, najveći broj ispitanika (njih 76,7 %) imao je visoku stručnu spremu, dok je znatno manji postotak (14,4 %) imao višu stručnu spremu i samo mali dio (8,9 %) magisterij ili doktorat. Učitelji su, što se tiče godina staža u struci imali podjednaku zastupljenost (~ 20 %) u svim ponuđenim grupama (od 7 do 30 i više godina). U pogledu radnog mjesta ispitanika nešto veći broj (57,6 %) ih predaje u predmetnoj dok njih 42,4 % predaje u razrednoj nastavi.

Sve županije Republike Hrvatske sudjelovale su u opisanom istraživanju u približno podjednakom omjeru, a najveći dio ispitivanih učitelja zaposlen je u osnovnoj školi u ruralnom području, njih 198, odnosno 49,1%.

Rezultati istraživanja i rasprava

Krene li se od temeljnih ljudskih potreba s jedne strane i sustava društvenih vrijednosti s druge strane, sve vidove odgoja može se svrstati u egzistencijalni, socijalni i humanistički odgoj (Bognar, 1999, 59).

Pod egzistencijalnim odgojem (*lat. existentia - postojanje*) smatra se fizički opstanak na svijetu i podrazumijeva se zadovoljavanje osnovnih potreba čovjeka kako bi održao vlastiti život. Zato se tu svrstava potreba za hranom i vodom, kretanjem, čistim zrakom, stanovanjem, zdravljem, obučom, odjećom i slično. U ovom kontekstu to su vrijednosti koje se odnose na raspodjelu hrane, zaštitu i očuvanje zdravlja, očuvanje prirode i sigurnost (Bognar, 1999). Iz tog su razloga sastavnice egzistencijalnog odgoja: zdravstveni, radni, samozaštitni, ekološki odgoj i drugi. Da je egzistencijalni odgoj iznimno važan u čovjeka napominje i Pastuović (1993, 477) koji tvrdi kako "ljudski razvoj započinje tek onda kada su egzistencijalne potrebe uglavnom zadovoljene."

Socijalni pak odgoj, s druge strane, zadovoljava potrebe za pripadanjem, ljubavlju, sigurnošću kao i prihvaćanjem od vršnjaka i odraslih. Njime se također usvajaju razne društvene norme vezane uz međuljudske odnose kao na primjer da se djeca odgajaju kako bi rješavala sukobe na miran i nenasilan način. Dakle, sastavnice socijalnog odgoja su odgoj za život u zajednici, za humane odnose među spolovima i nenasilno rješavanje sukoba odnosno odgoj za mir (Bognar, 1999).

Treći i ništa manje važan je humanistički odgoj KOJI ima za cilj poticanje procesa samoaktualizacije pojedinca, razvoj pozitivne slike o sebi i osjećaja vlastite vrijednosti, autentičnosti i originalnosti. Takvim odgojem pojedinac stvara vlastiti sustav vrijednosti te uči o odgoju za ljudska prava. Naravno, humanističkim odgojem se usvajaju i društvene vrijednosti koje omogućuju realizaciju nastojanja za vlastitom aktualizacijom (Bognar, 1999).

Ciljevi svih navedenih vrsta odgoja, samoaktualizacije i cjeloživotnog učenja kako bi se izgradio zdrav, prilagođen, moralan i osviješten pojedinac i čitavi novi naraštaji.

Tablica 1. Provođenje egzistencijalnog odgoja u školama (radni, ekološki, prometni, zdravstveni i sl.).

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	4	100,8	-96,7
LOŠE	86	100,8	-14,7
PRILIČNO DOBRO	264	100,8	163,3
IZVRSNO	49	100,8	-51,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o provođenju egzistencijalnog odgoja u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 386,171$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist stavova o dobroj i izvrsnoj provedbi ove vrste odgoja.

Tablica 2. Provođenje društveno-moralnog odgoja u školama (građanski, za ljudska prava, za humane odnose i sl.).

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	5	100,8	-95,7
LOŠE	93	100,8	-7,7
PRILIČNO DOBRO	248	100,8	147,3
IZVRSNO	57	100,8	-43,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o provođenju društveno-moralnog odgoja u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 325,804$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist stavova o dobroj i izvrsnoj provedbi ove vrste odgoja.

Tablica 3. Provođenje humanističkog odgoja u školama (za slobodno vrijeme, stvaralački, profesionalno orijentiranje i sl.).

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	13	100,8	-87,8
LOŠE	129	100,8	28,3
PRILIČNO DOBRO	215	100,8	114,3
IZVRSNO	46	100,8	-54,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o provođenju humanističkog odgoja u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 243,660$, $df = 3$, $p < 0,001$) u afirmaciji dobre i izvrsne provedbe ove vrste odgoja.

Tablica 4. Zadovoljavanje učenikovih bioloških potreba u školama (za hranom, vodom, kretanjem, sigurnošću, zaštitom i sl.).

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	2	100,8	-98,7
LOŠE	28	100,8	-72,7
PRILIČNO DOBRO	223	100,8	122,3
IZVRSNO	150	100,8	49,3
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o zadovoljavanju bioloških potreba učenika u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 321,734$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobre i izvrsne zadovoljenosti ovih potreba.

Tablica 5. Zadovoljavanje učenikovih socijalnih potreba u školama (za drugim ljudima, pripadanjem, ljubavlju, uvažavanjem, vlastitom vrijednošću i sl.).

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	4	100,8	-96,7
LOŠE	55	100,8	-45,7
PRILIČNO DOBRO	238	100,8	137,3
IZVRSNO	106	100,8	5,3
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana je značajnost razlike u procjenama učitelja o zadovoljavanju socijalnih potreba učenika u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj te je utvrđena statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 300,931$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobre i izvrsne zadovoljenosti ovih potreba.

Tablica 6. Zadovoljavanje učenikovih potreba za samoaktualizacijom u školama (za stvaralačkim djelovanjem, ostvarenje učenikovih sposobnosti i sl.).

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	6	100,8	-94,7
LOŠE	96	100,8	-4,7
PRILIČNO DOBRO	233	100,8	132,3
IZVRSNO	68	100,8	-32,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o zadovoljavanju potreba učenika za samoaktualizacijom u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj i pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 273,576$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobre i izvrsne zadovoljenosti.

Tablica 7. Provođenje odgoja u školama kao odgojno-obrazovnim ustanovama.

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	9	100,8	-91,7
LOŠE	152	100,8	51,3
PRILIČNO DOBRO	222	100,8	121,3
IZVRSNO	20	100,8	-80,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o provođenju odgoja u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 320,266$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist uvjerenja da se odgoj dobro i izvrsno provodi u našim osnovnim školama.

Tablica 8. Provođenje odgoja u Vašoj školi kao odgojno-obrazovnoj ustanovi.

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	4	100,8	-96,7
LOŠE	61	100,8	-39,7
PRILIČNO DOBRO	273	100,8	172,3
IZVRSNO	65	100,8	-35,5
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o provođenju odgoja učenika u njihovoj osnovnoj školi pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 415,769$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobre i izvrsne provedbe odgoja u njihovoj školi.

Tablica 9. Provođenje odgoja u Vašem radu s učenicima u nastavi, kao odgojno-obrazovnog djelatnika.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	1	100,8	-99,7
LOŠE	14	100,8	-86,7
PRILIČNO DOBRO	280	100,8	179,3
IZVRSNO	108	100,8	7,3
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o svom vlastitom angažmanu u provođenju odgoja učenika u cjelini pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 492,891$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobre i izvrsne provedbe odgoja učenika.

Tablica 10. Promicanje odgojnih vrednota u školama općenito.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	8	100,8	-92,7
LOŠE	148	100,8	47,3
PRILIČNO DOBRO	229	100,8	128,3
IZVRSNO	18	100,8	-82,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o promicanju odgojnih vrednota u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 338,767$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobrog i izvrsnog promicanja odgojnih vrednota.

Tablica 11. Promicanje odgojnih vrednota u Vašoj školi.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	3	100,8	-97,7
LOŠE	55	100,8	-45,7
PRILIČNO DOBRO	281	100,8	180,3
IZVRSNO	64	100,8	-36,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o promicanju odgojnih vrednota u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 451,501$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobrog i izvrsnog promicanja odgojnih vrednota u vlastitim školama.

Tablica 12. Promicanje odgojnih vrednota u Vašoj nastavi.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
LOŠE	16	100,8	-118,3
PRILIČNO DOBRO	261	100,8	126,7
IZVRSNO	126	100,8	-8,3
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o promicanju odgojnih vrednota u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 224,194$, $df = 2$, $p < 0,001$) u korist dobrog i izvrsnog promicanja odgojnih vrednota na vlastitoj nastavi.

Tablica 13. Promicanje odgojnih vrednota u školskim udžbenicima.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	17	100,8	-83,7
LOŠE	123	100,8	22,3
PRILIČNO DOBRO	234	100,8	133,3
IZVRSNO	29	100,8	-71,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o promicanju odgojnih vrednota kod učenika u udžbenicima pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 301,864$, $df = 3$, $p < 0,001$) u korist dobrog i izvrsnog promicanja odgojnih vrednota u školskim udžbenicima.

Tablica 14. Kućni odgoj učenika s kojim dolaze u školu.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	24	100,8	-76,7
LOŠE	213	100,8	112,3
PRILIČNO DOBRO	160	100,8	59,3
IZVRSNO	6	100,8	-94,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o kvaliteti odgoja kod učenika s kojim dolaze u školu od kuće pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 307,481$, $df = 3$, $p < 0,001$) mada nešto manje izraženu nego kod ranijih varijabli ali u smislu lošeg i nikakvog odgoja donesenog od kuće.

Tablica 15. Moralnost današnjih učenika.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	35	100,8	-65,7
LOŠE	225	100,8	124,3
PRILIČNO DOBRO	137	100,8	36,3
IZVRSNO	6	100,8	-94,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o moralnosti današnjih učenika pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 298,290$, $df = 3$, $p < 0,001$) snažno izraženu u smislu lošeg i nikakvog morala današnjih učenika što djeluje porazno, mada treba uzeti u obzir kako na takvu procjenu djeluju i međugeneracijske razlike zbog kojih se negativno procjenjivanje djece i mladih u pogledu njihovih manira, odgojenosti, što se događalo i u ranijim vremenima.

Tablica 16. Upoznatost učenika s etičkim vrijednostima.

	Opaženi N	Očekivani N	Razlika
NIKAKVO	25	100,8	-75,7
LOŠE	212	100,8	111,3
PRILIČNO DOBRO	151	100,8	50,3
IZVRSNO	15	100,8	-85,7
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o upoznatosti učenika s odgojnim vrednotama učenika pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 277,844$, $df = 3$, $p < 0,001$) u smislu lošeg i nikakvog poznavanja vrednota što je vrlo kontradiktorno procjenama kako se u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj općenito, vlastitim školama i na vlastitoj nastavi intenzivno radi na razvijanju vrednota kod učenika u čemu svoje mjesto imaju i udžbenici s odgovarajućim sadržajima. Postavlja se pitanje što je uzrok takvom disparitetu. Očito neka komponenta etičkog odgoja u našim osnovnim školama, zajedno s obiteljima, ne funkcionira u skladu s potrebama ili postoje manjkavosti u svim ispitivanim odgojnim čimbenicima. Sama činjenica što za sve predmete u osnovnim školama Republike Hrvatske postoje Katalozi znanja samo ne za odgojne vrijednosti već nešto govori. Očito u samom sustavu osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja postoje manjkavosti u prvom redu zbog očite preferencije obrazovne, komponente stjecanja znanja iz svih ključnih područja znanosti u odnosu na odgoj. U vremenu socijalne anomije izazvane agresijom na Republiku Hrvatsku i ratom koji je slijedio, kada sustav vrijednosti već po definiciji gubi na važnosti u društvu, obitelji pa i u osnovnoj školi, mada je ona kao i srednja škola, ODGOJNO – OBRAZOVNA

(dakle najprije odgojna) ustanova, smanjen je interes za odgojnu komponentu. Posljedice su svuda vidljive od gospodarstva do politike gdje je u nevjerojatnim razmjerima rašireno neetično ponašanje, nepriličan govor mržnje, korupcija i kriminal. Istina „očevi nacije“ koji bi trebali biti ideal, objekti identifikacije novim naraštajima, a pokazuju se kao najveći lopovi i kao takvi završavaju u zatvorima, odgajani su u prošlom sustavu i prenose neetična ponašanja, rad i opće antisocijalno djelovanje u novi. To znači i da odgojna funkcija osnovne škole već duže, nego što se obično misli, ne ispunjava svoju prvu ulogu i da je zadnji čas za imperativnu uspostavu ove funkcije već prošao i stoga je potrebno što prije provesti potrebne promjene.

Tablica 17. Smatrate li potrebnim izdavanje knjige / priručnika o podučavanju odgojnih vrednota u osnovnim školama RH?

	Opazeni N	Očekivani N	Razlika
DA	258	100,8	123,7
NE	51	100,8	-83,3
NE ZNAM	94	100,8	-40,3
Total	403		

Hi-kvadrat testom ispitana značajnost razlike u procjenama učitelja o potrebi izdavanja knjige/priručnika namijenjenih odgoju učenika u osnovnim školama Republike Hrvatske pokazuje statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 177,653$, $df = 2$, $p < 0,001$) u smislu isticanja potrebe za ovakvim priručnikom što je razumljivo s obzirom na stanje odgoja i uopće obaviještenosti učenika o vrednotama i sustavima vrijednosti. Takav priručnik bi svakako pomogao učiteljima i predmetnim nastavnicima u učinkovitom ispunjavanju funkcije odgajatelja.

Zaključak

Osnovna škola kao *odgojno* obrazovna ustanova u svom sustavu djelovanja obuhvaća kompletne populacije djece punih osam godina, generaciju za generacijom, dobrim dijelom u fazi latencije kada su ona izuzetno kooperativna te uz dobro pripremljen, sustavan i vođen rad na uspostavi sustava pozitivnih vrednota može stvarati ne samo dobro bazično obrazovane, nego i moralne, pozitivnim vrijednostima predane mlade ljude. Time će čitavi novi naraštaji već tada a osobito nakon daljnjeg srednjoškolskog *odgoja* i obrazovanja, biti spremni ući u društvo i svijet rada unoseći u njih vrednote i postepeno ga vraćati i održavati na neophodnoj moralnoj razini. Osnaženi novi naraštaji bit će spremni učinkovito se suočavati s kapitalom i njegovim bezumnim porobljavanjem čovjeka ili će nastaviti daljnje obrazovanje vrijednosno usmjereni i spremni nositi najviše funkcije u društvu predani pozitivnom sustavu vrijednosti. Da bi to bilo moguće

djecu u osnovnim školama nije dovoljno samo informirati o vrednotama na kognitivnoj razini već ih i emocionalno i funkcionalno usmjerenim aktivnostima formirati u zdrave i moralne jedinice koje će bogatstvo naučenog i integriranog sustava vrednota moći živjeti i ugrađivati u sve što čine i privatno i radno i društveno kao i prenositi na nove naraštaje.* Vrijednosti upravo i postoje zato da bi usmjeravale djelovanje koje nije u skladu s njima i doprinjele stvaranju boljeg i ljepšeg okruženja za život (Ružić, 2017). Važno je imati na umu da će one vrijednosti, koje se zaista provode u odgoju već u predškolskim ustanovama a osobito u osnovnim školama, u velikoj mjeri odrediti u kakvu će se osobu razviti dijete te da će ga te vrijednosti pratiti kroz život i utjecati na njegove odnose s onima koje susreće, kao i na njegove odluke. Same te vrijednosti će djeca ugraditi u svoj život i život obitelji koju će stvoriti. Stoga je to jedini siguran put osnaživanja društva u moralnom pogledu i njegovo očuvanje kao zdravog socijalnog sustava i u drugim aspektima njegovog funkcioniranja prijenosom kvalitetnih vrijednosti na nove generacije.

Da je to izuzetno važno, gotovo pitanje opstanka ove civilizacije, govore dnevna događanja u zemlji i svijetu, ali i rezultati ovog istraživanja na osnovi kojih je moguće zaključiti:

- ispitani učitelji razredne i predmetne nastave osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u dominantnoj većini koja doseže visoku, statistički značajnu razinu ($P < 0,001$), procjenjuju kako se egzistencijalni, društveno moralni i humanistički odgoj u školama Republike Hrvatske, školi ispitanika i tijekom njihove vlastite nastave, provode na dobroj ili izvrsnoj razini;
- ispitani učitelji razredne i predmetne nastave osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u dominantnoj većini, koja doseže vrlo visoku statistički značajnu razinu ($P < 0,001$), procjenjuju kako su u našim osnovnim školama zadovoljene biološke, socijalne i potrebe za samoostvarivanjem učenika na dobroj ili izvrsnoj razini;
- ispitani učitelji razredne i predmetne nastave osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u dominantnoj većini koja doseže visoku statistički značajnu razinu ($P < 0,001$) procjenjuju kako se odgojne vrijednosti promiču u školama općenito, u vlastitim školama i nastavi koju sami održavaju na dobroj ili izvrsnoj razini;
- ispitani učitelji razredne i predmetne nastave osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u dominantnoj većini koja doseže visoku statistički značajnu razinu ($P < 0,001$) procjenjuju kako djeca dolaze iz svojih obitelji u školu loše ili nikako odgojena;
- ispitani učitelji razredne i predmetne nastave osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u dominantnoj većini koja doseže visoku statistički značajnu razinu

($P < 0,001$) procjenjuju kako su učenici loše ili nikakvo upoznati s moralnim i etičkim vrijednostima;

- sukladno sa zadnjim tvrdnjama, a disparatno s ranijim uvjerenjima o odgojnom djelovanju škola općenito, vlastite škole i osobnom u nastavi, promicanju vrednota i zadovoljenosti potreba učenika u našim školama, ispitani učitelji razredne i predmetne nastave osnovnih škola u Republici Hrvatskoj u dominantnoj većini koja doseže visoku razinu statističke značajnosti ($P < 0,001$) procjenjuju kako je potrebno pripremiti knjige, priručnike za učinkovitu provedbu odgoja u osnovnim školama Republike Hrvatske, a vjerojatno i katalog pozitivnih vrednota koje učenici tijekom osam godina uključenosti u odgojno-obrazovni proces trebaju usvojiti.

Sukladno dobivenim rezultatima moguće je utvrditi kako:

Hipoteza I - nije u potpunosti potvrđena jer su obaviještenost o sustavu pozitivnih vrednota kod učenika i njihova moralnost, prema percepciji ispitanika, loši ili nikakvi.

Hipoteza II - isto tako nije potvrđena jer ishodi odgojnog procesa u pogledu uspostavljanja poželjnog sustava vrijednosti kod učenika u osnovnim školama Republike Hrvatske nisu zadovoljavajući.

Hipoteza III - je potvrđena jer je nađena statistički značajna razlika u mišljenju ispitanika o dobrom ili izvrsnom stanju zastupljenosti odgojnih vrednota u nastavi škola u Republici Hrvatskoj općenito, vlastitim školama i u vlastitom održavanju nastave .

Hipoteza IV - je potvrđena jer je prema percepciji ispitanika nađena statistički značajna razlika koja potvrđuje dobro ili izvrsno stanje zadovoljavanja bioloških, socijalnih i potreba za samoaktualizacijom učenika tijekom polaganja osnovnih škola u Republici Hrvatskoj.

Hipoteza V - o uvjerenju zastupljenom na statistički značajnoj razini kod učitelja i nastavnika osnovnih škola Republike Hrvatske kako učenici u škole dolaze bez odgojnih navika je potvrđena.

Hipoteza VI - o statistički značajno većoj zastupljenosti uvjerenja ispitanika o tome da učenici nisu prihvatili odgojne vrednote u potrebnoj mjeri u odnosu na one koji misle da jesu tijekom odgojno obrazovnog procesa je potvrđena.

Hipoteza VII - o postojanju statistički značajna razlika u uvjerenju ispitanika, učitelja i nastavnika osnovnih škola Republike Hrvatske u smjeru potrebe pripreme pri-

ručnika kojim bi se unaprijedila odgojna komponenta nastave u našim osnovnim školama i tako postiglo potrebnu razinu prihvaćanja odgojnih vrednota novih naraštaja.

Sve ove utvrđene činjenice i na njima temeljene spoznaje upućuju na to da se odgojna funkcija osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja treba unaprijediti kako bi postala učinkovitija što između ostalog znači prilagoditi pristupanje odgoju vremenu, osnažiti, dodatno oboružati njegove nositelje odgovarajućom literaturom, edukacijom, utvrđivanjem poželjnih ishoda odgojnog procesa te intenzivnijim praćenjem dominantno odgojne komponente i rezultate tijekom osmogodišnjeg odgoja i obrazovanja. I pored svih nastojanja kako bi se etičke vrijednosti podigle na potrebnu razinu u svim područjima života i rada, na njoj zadržale i dalje unapređivale u Republici Hrvatskoj, potrebno je uz ostalo i vrijeme što znači upornost i strpljenje. U tom procesu važno je integriranje vrednota u emocionalni, kognitivni i ponašajni korpus funkcioniranja „djece rane osnovnoškolske dobi“ (Ružić, 2017), ali ne samo „usmenom predajom“ nego i svojim ponašanjem, odnosom prema drugima, a osobito učenicima. U ulozi učitelja svjedočiti istim tim vrednotama kojima se podučava učenike. Tako složenim i udruženim djelovanjem svih čimbenika odgoja, uključujući i cjelokupno društvo i njegove elite. Tom smjeru djelovanja treba vratiti i roditelje dodatnim edukacijama kako bi se podigle njihove roditeljske kompetencije. Istraživanjem učinkovitih putova, nalaženjem optimalnih metoda i tehnika kojima je moguće djelovati na uspješno procesiranje informacija, vježbanje samokontrole i optimalnih oblika ponašanja učenika kako bi vrednote postale sastavni dio njihovog kognitivnog i emocionalnog pristupanja i etičnog djelovanja u svim socijalnim i djelatnim situacijama. To je moguće integriranjem vrednota u sve strukture osobnosti učenika, njihovo moralno djelovanje kroz čitav život, odgovorno upravljanje njime i djelokrugom rada i odnosa s okolinom te prenositi naučene vrednote svojoj budućoj obitelji, djeci i daljnjim naraštajima. Pri tome nije svejedno tko je uzor i model u ponašanju djece i kakav je vrijednosni sustav tih osoba koje su djetetu objekti identifikacije na obiteljskoj, školskoj, ali i općoj društvenoj razini koje ga svojim primjerom uvode u „život“.

Nažalost, danas se u školama sve više zapostavlja odgojna sastavnica zbog ispunjavanja obrazovnih ciljeva koji su sve veći, što je razumljivo zbog galopirajućeg napretka znanosti (svakih 3 - 5 godina udvostručuje se cjelokupno ljudsko znanje) pa se školstvo uhvatilo u stupicu stvaranja „univerzalnih umova“, što je uz ovako ogromne količine novih spoznaja nemoguća misija. S druge strane zapostavljanjem odgojne komponente *odgojno* obrazovnog procesa stvaraju se sve brojniji naraštaji vrlo dobro znanjem oboružanih mladih ljudi bez potrebnih moralnih kvaliteta. To se događa već duže vrijeme i rezultira time da vrlo sposobni i znanjima opremljeni pojedinci sudjeluju ne samo u napretku društva u svim aspektima nego i u nečasnim pa i kriminalnim pothvatima što

se najbolje očituje u politici u čitavom svijetu gdje se „očevi nacija“ otkrivaju kao najveći kriminalci, glave kriminalnih hobotnica. Stoga je potrebno žurno djelovati, usavršavati učitelje, glavne odgajatelje u moralnom području, nuditi im rješenja i prijedloge o tome kako, kada i gdje učinkovito pristupiti učenicima te koje bi aktivnosti trebali provoditi kako bi se promicale vrednote u svakom pojedinom djetetu. Autori ovog rada, a i sami ispitanici (učitelji), smatraju nužnim izdavanje literature o odgojnim vrednotama, priručnike s uputama i materijalima ne samo kao smjernice nego i konkretnu pomoć u nastavi ponajprije učiteljima, a onda i pedagozima, psiholozima i ravnateljima škola koji bi ih usmjeravali kroz ciljane aktivnosti u sustavu moralnog odgoja učenika.

Literatura

- Allport, G. W., Vernon, P. E., Linzey, G. (1960). *A Study of Values*. HalgtonMiffin, Boston
- Beech, R. P., & Schoeppe, A. (1974). Development of value system in adolescents, *Developmental Psychology*, 10, 644-656.
- Bekavac, A., & Matulić, T. (2022). Suvremeni izazovi odgoja moralne savjesti u svjetlu odgoja i obrazovanja. Uloga savjesti u katoličkoj školi. U: Suvremene teme u odgoju i obrazovanju – STOO2, 2. Međunarodna znanstvena i umjetnička konferencija Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru HAZU (Zagreb, 20.–21. svibnja 2022.) Zagreb, 2022. dostupno na: <https://hub.ufzg.hr/books/zbornikbook-of-proceedings-stoo2/page/suvremeni-izazovi-odgoja-moralne-savjesti-u-svjetlu-odgoja-i-obrazovanja-uloga-savjesti-u-katolickoj-skoli>
- Bezić, Ž. (1990). *Biti čovjek! Ali kako?* Đakovo: Biskupski ordinarijat Đakovo.
- Bognar, L. (1999). *Metodika odgoja*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet.
- Brim, O. G. (1996). Socijalization through the life-cycle. U: Orville G. Brim, Stanton Wheeler (ur.), *Socialization after childhood*, New York: Wiley.
- Čengiđ, D., Fanuko, N., Jerbić, V. (1982) Vrijednosti i vrijednosne orijentacije mladih, CDD, SSOH, Zagreb.
- Floyd, F. J., & Widaman, K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. *Psychological Assessment*, 7(3), 286-299.
- Gilligan, C. (1982). In a different voice: Seks differences in the expression of moral judgement. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Greengrass, M., & Leslie, M., & Raylor, T. (1994). *Samuel Hartlib and Universal Reformation: Studies in Intellectual Communication*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Hoblaj, A. (2007). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti u kontekstu vrijednosno usmjerenoga društva, *Dijete i društvo*, 9 (2), 311-332. Zagreb
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* (2021). Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 30. 6. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44731>
- Janković, J. (1998). Vrednote u kontekstu obiteljskog sustava, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 5, Br. 1, str. 13-22. Zagreb
- Janković, J., Berc, G., Blažeka, S. (2002), *Obiteljske vrednote kao obiteljsko – ekološki činitelj*, *Socijalna ekologija*, Vol. 11, No. 3. Zagreb
- Janković, J. (2022) Sokratovim stopama do nekompetentnih roditelja – Street corner work s obiteljima, *Et cetera*, Zagreb
- Jilek, M. (1997). Problemi empirijskih istraživanja stilova života, Doktorski rad, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
- Klukon, C. (2016) Culture and behavior, APA, Psyc INFO Database Record, USA
- Ledić, J. (1999). Škola i vrijednosti. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Lenard, I., & Božić Lenard, D. (2018). Analiza odgojnih vrijednosti u časopisu za djecu i mladež Milodarke. *Anafora*, V (2), 295-313. <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v5i2.3>
- Mađarević, L. (2016). Moralni odgoj kao kultivacija emocija. *Napredak*, 157(4), 459-473. Preuzeto 13. rujna 2023. god. s <https://hrcak.srce.hr/177214>
- Maleš, D., & Stričević, I. (2005). *Moja prava*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Pristupljeno 10. srpnja 2023. god. na <https://mzo.hr/hr/rubrike/udruge>
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Preuzeto 19. kolovoza 2023. s <https://tinyurl.com/rfvc6f3b>
- Mlinarević, V., Buljubašić-Kuzmanović, V., & Sablić, M. (2014). Vrijednosni sustav učitelja - determinanta kulture škole i nastave. U: *Kulturom nastave p(o) učniku*. Anđelka Peko, (ur.) *Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku*, 123–163.
- Mrnjauš, K. (2008). *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*. Rijeka: Filozofski fakultet sveučilišta u Rijeci.
- Pastuović, N. (1993). Kvaliteta života kao kriterij održivosti razvoja – psihološki pristup. *Socijalna ekologija*, 2(3), 471-479.
- Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petz, B. (1992). *Psihološki rječnik*, Prosvjeta, Zagreb
- Rakić, V. i Vukušić, S. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti, *Društvena istraživanja*, God. 19. Br. 4-5. Zagreb
- Rihtman, Auguštin, D. (1988). *Etnologija naše svakodnevice*, CSA

- Ružić, M. (2017). *Poticanje odgojnih vrijednosti kod djece predškolske dobi*. Završni rad. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci.
- Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. U: Clive Seligman, James M. Olson, Mark P. Zanna (ur.), *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*, 8, 1-24.
- Vican, D. (2006). Odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj u kontekstu europskih vrijednosti. *Pedagogijska istraživanja*, 3(1), 9-20.
- Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V., & Miljković, D. (2014). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-Vern.
- Vukasović, A. (1996). Roditeljsko poimanje i doživljavanje vrijednosti. *Napredak*, 137(1), 5-15.
- Vukasović, A. (2007). *Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja*. U: Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja – svezak 1. Vlatko Previšić; Nikša Nikola Šoljan; Neven Hrvatić, (ur). Zagreb: HPD, 499-511.
- Vukasović, A. (2008). Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja u ozračju hrvatske odgojne preobrazbe. *Obnovljeni život*, 63(1), 35-46.
- Vukasović, A. (2010). Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju, *Odgojne znanosti*, 12 (1(19)), 97-117.
- Wilson, K. G., & DuFrene, T. (2009). *Mindfulness for two: An acceptance and commitment therapy approach to mindfulness in psychotherapy*. Oakland, CA: New Harbinger.
- Zecha, G. (2007). Opening the Road to Values Education. U: David N. Aspin, Judith D. Chapman (ur.), *Values Education and Lifelong Learning*, 10, 48-60.
- Zvonarević, M. (1981). *Psihologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Žitinski, M. (2008). Etičke implikacije psihodinamičkih teorija, *Nova prisutnost*, 3, 323-336.